

Bahna, Vladimír

[Geertz, Armin W.; Sinding Jensen, Jeppe, ed. Religious narrative, cognition, and culture: image and word in the mind of narrative]

Religio. 2013, vol. 21, iss. 1, pp. [125]-127

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127116>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

**Armin W. Geertz –
Jeppe Sinding Jensen (eds.),
Religious Narrative,
Cognition and Culture:
Image and Word in the
Mind of Narrative,**

**Sheffield – Oakville:
Equinox 2011, x + 336 s.
ISBN 978-184-5532-956.**

Kniha *Religious Narrative, Cognition and Culture* je editorským dielom Armina W. Geertza a Jeppeho Sindinga Jensena, ktorí sú zároveň editormi celej série vydavateľstva Equinox s názvom Religion, Cognition and Culture. Táto séria je priamo spojená s rovnomeným oddelením katedry religionistiky na Aarhuskej univerzite. Armin W. Geertz a Jeppe Sinding Jensen sú zároveň významnými postavami tohto pracoviska.

Korene tejto publikácie siahajú do rokov 2003 a 2004, ku konferenciám *Image and Word in the Mind of Narrative* a *Religious Narrative, Cognition and Culture*, ktoré sa uskutočnili na Aarhuskej univerzite. Väčšina príspevkov zahrnutých do tejto publikácie má svoj pôvod v referátoch a prednáškach z týchto konferencií. Kniha má ale nepochybne vyššie ambície ako konferenčný zborník.

Kniha bola ohlásená už pred niekoľkými rokmi, no termín jej vydania sa opakovane posúval a svetlo sveta uzrela až na jeseň 2011. Napriek tomuto časovému sklzu ostala táto publikácia prvou a stále jedinou knihou z oblasti kognitívnej religionistiky venovanou primárne náboženským naráciám.

V kognitívnej religionistike, popri nadprirodzených konceptoch ako takých, už dlhodobo dominuje téma rituálu, preto táto kniha do určitej miery kompenzuje dlhodobé prehliadanie narácií v kognitívnom prístupe k náboženstvu a určite poteší mnohých odborníkov venujúcich sa napríklad mytológiám či iným naratívny náboženským textom.

Kniha je rozdelená do troch častí. Prvá je vyhradená editorom, ktorí v dvoch kapitolách („Religious Narrative, Cognition and Culture: Approaches and Definitions“ a „Framing Religious Narrative, Cognition and Culture Theoretically“) za sebou prinášajú komplexný teoreticko-metodologický úvod. Nie sú cenné len v kontexte tejto knihy, ale celej problematiky kognitívneho prístupu k naráciám. Oba príspevky sa zaberajú definovaním a uchopením základných pojmov v čo možno najširšom zábere. Postupujúc až na najnižšiu úroveň sa Armin Geertz dokonca pokúša posunúť tému kognitívneho výskumu narácií ku neurobiológii.

Jadrom publikácie je jej druhá časť, ktorá pozostáva z piatich príspevkov etablovaných autorov. Profesor antropológie a neurovedy Terrence Daecon („Language as an Emergent Function: Some Radical Neurological and Evolutionary Implications“) sa venuje neurónovým korelátom súvisiacim s rečovými aktmi. Jeho príspevok teda spadá do oblasti neurolingvistiky, čím predstavuje najnižšiu úroveň v rámci kognitívneho prístupu k naráciám. Nasledujúci príspevok Merlina Donalda („The First Hybrid Minds on Earth“) sa venuje vzniku jazyka a jeho evolučným podmienkam. Jeho argumentácia je v súlade s teóriou tzv. sociálneho mozgu (jej zástancom je napr. Robin Dunbar), pričom upozorňuje, že sa ľudský jazyk vyvinul v súvislosti s našimi sociálnymi interakciami, ako mentálny nástroj, ktorý umožňuje spájanie jedincov nášho druhu do komunity. Donald argumentuje, že nevyhnutným sprievodným javom tohto vývoja je vznik symbolického uvažovania. Ďalšia kapitola pochádza z pera psychológa Chrisa Sinha („Iconology and Imagination in Human Development: Explorations in Sociogenetic Economies“). Ten spája literárne a kognitívne teórie, pričom upozorňuje na vzťah medzi kognitívnymi procesmi a „sociogenezou“. Dejiskom sociogenézy sú podľa Sinha reprezentácie symbolického poriadku spoločnosti. Tvrdí, že vynájdenie fonetického písma zasiahlo kľúčovým spôsobom do procesu sociogenézy.

Kognitívny lingvista Rukmini Bhay Nair vo svojom príspevku („The Nature of Narrative: Schemes, Genes, Memes, Dreams

and Screams!“) prechádza od teoretizovania ku analýze konkrétnych naratívnych textov (*Mahábhárata* a *Satanské verše* Salmana Rushdieho), v ktorých sa snaží odhaliť mémy, ktoré robia z príbehov dobré príbehy. Nie len v tomto príspevku sa objavuje termín „mém“ a odkazy na práce Richarda Dawkinsa či Daniela Dennetta. Tento teoretický koncept si vyslúžil v poslednej dekáde silnú kritiku práve z oblasti kognitívnych vied. Dovôlim si tvrdiť, že v kontexte kognitívneho prístupu k náboženstvu je memetický model kultúrnej transmisie v súčasnosti neudržateľný. Na druhej strane popularita memetiky v 90. rokoch 20. storočia uviedla tento termín do bežného jazyka do takej miery, že je vo svojom najširšom význame zrozumiteľný a bežne používaný. Nemám preto nič proti tomu, ak sa bude „mém“ používať ako terminologická barlička či alternatíva ku „kultúrnemu variantu“ (Robert Boyd, Peter J. Richerson) alebo „kultúrnej reprezentácii“ (Dan Sperber). Mám ale výhrady k aplikovaniu memetiky ako funkčného modelu kultúrnej transmisie.

Päťicu hlavných príspevkov uzatvára známi fínsky kognitívny religionista Ilkka Pyysiäinen. Jeho príspevok („Believing and Doing: How Ritual Action Enhances Religious Belief“) je zároveň najbližšie ku klasickým religionistickým témam. Pyysiäinen tvrdí, že kombinácia náboženských konceptov a predstáv s motorickými úkonmi vytvára takú spätnú kinestetickú väzbu, ktorá umožňuje jedincom cítiť, že tieto predstavy vedú ich konanie. Cez telesnú a kolektívnu aktivitu sa podľa neho stávajú náboženské predstavy vierohodnejšími. Bohaté vnemové vstupy počas rituálov, ktoré súvisia s našou pohybovou aktivitou a detekciou agentov, menia agentov z náboženských predstáv na agentov „reálnych“ a zažívaných.

Posledná časť knihy, ktorá tvorí celú jej polovicu, pozostáva s jedenástich prípadových štúdií s vskutku širokým tematickým i teoretickým rozptylom. Nie je tu priestor venovať sa všetkým príspevkom podrobne, preto sa pozastavím len pri hlavných témach a myšlienkach. Autorom prvého príspevku tretej časti je Tom Sjoblom („Pumping Intuitions: Religious Narratives and Emotional Communication“). Vo svojom argu-

mente vychádza z analýzy írskych tabu z obdobia 600-1200 n. l., na ktorých poukazuje, že emočná relevancia môže byť prenášaná a vytváraná kultúrne s pomocou emočnej stimulácie. Podľa Sjobloma k tomuto cieľu slúžia ako jeden základných nástrojov práve príbehy. Štyri nasledujúce príspevky od Hansa J. L. Jensena („Moses and the Invasion of the Body Snatchers: Durkheim, Cognition and Deuteronomy“), Laury Feldtovej („Fantastic Re-Collections: Cultural vs. Autobiographical Memory in Exodus Narrative“), Douglasa L. Gragga („Parables, Cognitive Shock and Spontaneous Exegetical Reflection“) a Andersa Nielsena („Icons and Agency in the Gregorian Orthodox Church“) sa venujú židovskej a kresťanskej tradícii. Hans Jensen spája teórie Emila Durkheima a Merlina Donalda s teóriou mémov a využíva ich na analýzu biblických textov. Za pozornosť stojí predovšetkým príspevok Laury Feldtovej, v ktorom poukazuje na to, ako kultúrne zdieľaný príbeh (*Exodus*) môže formovať osobné spomienky. Douglas L. Gragg pre zmenu siahla ku konceptu spontánnej exegetickej reflexie z teórie módov religiozity Harveyho Whitehousea. Gragg tvrdí, že Ježišové podobenstvá, tým že porušovali zaužívané spoločenské konvencie a zároveň niektoré intuitívne očakávania, mohli spôsobovať poslucháčom „kognitívny šok“, ktorý zase mohol spúšťať spontánnu exegetickú reflexiu. Anders Nielsen, nadväzujúc na klasickú teóriu Pascala Boyera, sa venuje protiintuitívnosti zosobňovaniu ikon a zároveň ich funkcii ako „materiálnych kotiev“. V nasledujúcej kapitole („Towards a Socio-Cognitive Approach: A Case Study in Indian Epic Literature“) James M. Hegarty analyzuje indický epos *Mahábhárata* v kontexte teórii vývinového a evolučného psychológa Michaela Tomasella a kognitívneho lingvistu Rukminho Naira.

Anders Lisdorf oprašuje mytologický materiál austrálskych Aborigénov zozbieraný Spencerom a Gillnom na konci 19. storočia. V príspevku „Pole Position: Space, Narrative and Religion“ sa venuje vzťahu mýtov a priestoru, pričom spája výskumy ohľadom vytvárania kognitívnych máp a priestorových reprezentácií s naráciami. Popritom sa dotýka aj starých religionistických teórií

Mircea Eliadeho a Jonathana Z. Smitha. Keď sa významný odborník na teóriu mýtu a rituálu Robert Segal, na záver svojho príspevku v knihe *Theorizing Ritual I* (Robert Segal, „Myth and Ritual“, in: Jens Kreinath – Jan Snoek – Michael Stausberg [eds.], *Theorizing Ritual I: Issues, Topics, Approaches, Concepts*, Leiden: Brill 2006, 101-122), sťažoval na absolútnu ignoráciu mýtov v rámci kognitívneho prístupu k náboženstvu, vyslovil tiež nádej, že sa tento stav čoskoro zmení a že kognitívne teórie budú relevantným príspevkom práve k vysvetleniu vzťahu medzi mýtom a rituálom. Myslím, že kniha *Religious Narrative, Cognition and Culture* je v tomto ohľade naplnením Segalovho želania. Po prvé plátava nedostatok literatúry v tejto oblasti a po druhé príspevky Ikku Pyysiäinen, Andersa Linsdorfa a čiastočne aj Rukminiho Bhay Naira sú cenné práve v kontexte teórie mýtu a rituálu.

Posledné štyri kapitoly sú vyhradené témam súvisiacim s modernými a súčasnými náboženskými javmi. Anita Maria Leopold („Narrativity in View of a Syncretism Theory“) sa najprv venuje synkretickým interakciám medzi indiánmi Hopi a hnutím New Age. Neskôr obracia pozornosť k americkému rabínovi Yanassanomou Gershomovi, ktorý využíva metódy terapie inšpirované New Age. Guðmundur Ingi Markúson („The Salience and Relevance in Modern Icelandic Ásatrú: A Preliminary Case Study in the Immunology of Culture“) spracúva materiál o islandskej asociácii Ásatrú a jej vzniku. Jeho príspevok sa vymyká z rámca celej knihy, keďže ako jediný z autorov zastáva názor, že kognitívny prístup nie je dostatočný na to aby vysvetlil trendy, ktoré sa objavujú v jeho dátach. Kirtine Munk („‘Baby in a Bowl’ and Other Stories: Socialization in Astrological Narrative“) píše o súčasnej astrológii, ktorú prezentuje ako systematický proces predstavovania a rozpomínania, pri ktorom, na základe osobnej minulosti, jednotlivci naratívne konštruujú samých seba v budúcnosti. V poslednej eseji sa Kenneth Hansen („To Meet without Actually Meeting: Cultural Models of Virtual Rituals in 3D Cyberspace“) venuje nezvyčajnému javu svadieb v 3D kyberpriestore, pričom sa snaží identifikovať cere-

moniálnych agentov a všeobecné pravidlá, ktoré formujú takýto druh rituálu.

Treba poznamenať, že s výnimkou teoretických kapitol od editorov jednotlivé príspevky zaoštvávajú za najnovším stavom v oblasti kognitívnych teórií naráčií, čo je zrejme spôsobené značným odstupom vydania od pôvodných konferencií. Taktiež mi v publikácii chýbala výraznejšia reflexia prác niekoľkých významných autorov v tejto oblasti ako Jerome Brunera, Davida Hermana, Marka Turnera a ďalších.

Je zrejmé, že editori mali snahu dať knihe ucelenú štruktúru a obsahovú koncepciu. Ich úvodné teoretické kapitoly, ako aj hlavné príspevky v druhej časti, ktoré plynule prechádzajú od najnižšej neurologickej (Deacon) až po behaviorálnu úroveň (Pyysiäinen), tento zámer nepochybne spĺňajú. Avšak tretia časť knihy svojím charakterom nepresahuje konferenčný zborník a kniha sa tematicky aj teoreticky trochu rozlieva. Publikácie tohto druhu sú zvyčajne ukončené sumarizujúcou kapitolou, ktorá zhrnie závery a spoločné body, prípadne načrtne nejakú víziu do budúcnosti. Tu takýto záver chýba, čo je škoda.

Ako som uviedol na začiatku, ide v zásade o pioniersku publikáciu v oblasti kognitívneho výskumu náboženských naráčií, ktorá bude kľúčovým spôsobom formovať tento smer. Nie len preto, že ide o prvú publikáciu tohto druhu, ale aj pre svoj rozsah a tematický záber. Istý tieň na ňu vrhá fakt, že väčšina autorov sa k téme kognitívneho prístupu k náboženským naráčiám už nevrátila a ani sa jej nevenovala systematicky. Čitateľ môže mať preto dojem, že príspevky predovšetkým z tretej časti knihy sú akýmsi skúšobným výstrelom. Možno len dúfať, že spätná reakcia na túto publikáciu posunie tému ďalej.

VLADIMÍR BAHNA